

Блинова О. Є. Соціальний капітал в адаптації вимушених мігрантів / О. Є. Блинова // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С.П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка Нац. акад. пед. наук України; Консультат. Місія Європейського Союзу в Україні. – Харків : ХНУВС, 2017. – С. 79-81.

УДК : 159.922.27:331.556.4

Олена Євгенівна Блинова

Херсонський державний університет, д. психол. н., професор,

завідувач кафедри загальної та соціальної психології

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

У статті розглядається поняття «соціального капіталу» як сукупності психологічних відносин, які сприяють успішній інтеграції вимушених мігрантів у приймаючому суспільстві.

В статье рассматривается понятие «социального капитала» как совокупности психологических отношений, способствующих успешной интеграции вынужденных мигрантов в принимающем сообществе.

Внаслідок складної соціально-політичної та економічної ситуації в українському суспільстві з'явилися значні потоки людей, вимушених залишити місця свого постійного проживання та переселитися зі східних областей в інші регіони України. У вітчизняній науковій літературі, засобах масової інформації їх визначають як «внутрішніх мігрантів», «вимушених переселенців», в офіційних документах – як «внутрішньо переміщених осіб» (ВПО).

Пріоритетним напрямком психологічного вивчення міграційних процесів є проблема соціально-психологічної адаптації мігрантів до нових умов життя. Слід звернутися до праць вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків з метою вироблення цілісного бачення специфіки та унікальності сучасної соціально-економічної ситуації українського суспільства.

Серед показників адаптації мігрантів різними дослідниками виділяються залучення до соціального життя спільноти, постійна робота та активна

взаємодія з колегами, наявність друзів і знайомих серед місцевого населення. Наше дослідження соціально-психологічної адаптації трудових мігрантів з України підтвердило вагомість цих факторів [1]. Особливо слід підкреслити значимість соціальної підтримки для мігранта, що сприяє благополуччю особистості, з одного боку, та забезпечує можливість інтеграції вимушених мігрантів у спільноті, з іншого.

Виходячи із цих міркувань, вважаємо за доцільне звернутися до концепції «соціального капіталу». Т. О. Нестик указує, що соціальна психологія потребує поняття соціального капіталу для загального інтегрального позначення сукупності різних групових характеристик, що відображають рівень соціальної інтеграції груп, організацій і суспільства [3, с.54]. О. М. Татарко визначає соціальний капітал як «сукупність психологічних відносин, які можуть бути конвертовані в інші форми капіталу, або призводити до певних позитивних ефектів, одним з яких може бути більш успішна адаптація мігрантів» [5, с.76]. А. Л. Свенцицький характеризує соціальний капітал особистості (групи) через обсяг і якість її зв'язків з іншими людьми та групами [4].

Спираючись на дослідження Р. Патнама, прийнято виділяти два типи «соціального капіталу»: перший з них зв'язує нас із членами своєї групи, згуртовуючи її зсередини (bonding), а другий зв'язує (bridging) нас із представниками різних інших груп. На початкових етапах акультурації соціальний капітал допомагає вимушеним переселенцям адаптуватися, пристосуватися. При цьому важливо розділяти соціальний капітал усередині групи мігрантів та їх соціальний капітал, який виходить за межі їх спільноти і характеризує залучення мігрантів до життя приймаючого суспільства. «Для успішної акультурації та адаптації мігрантів у приймаючому суспільстві, важливий, насамперед, соціальний капітал, що виходить за межі їх спільноти та поєднує їх із суспільством» [5, с.77]. Виходячи із цього, слід зазначити, що соціальна мобільність особистості, спілкування в мікро- і макрогрупах призводить до успішної інтеграції вимушених мігрантів, і до орієнтації на довгострокові цілі в приймаючому суспільстві, що свідчить про прийняття

цінностей і формування позитивної ідентичності з більш широкими соціальними категоріями.

У дослідженнях Т. О. Нестика показано, що довгострокова орієнтація та позитивний образ майбутнього пов'язані саме із другим типом капіталу (bridging): «особистість і групи з різномірною мережею контактів, що ототожнюють себе з більш широкими соціальними категоріями, будують більш довгострокові плани, характеризуються більш тривалою колективною часовою перспективою, тобто схильні думати про більш віддалене колективне майбутнє» [3, с.33]. Н. Р. Малікова відзначає, що дезадаптація, навпаки, характеризується почуттями втрати цінностей минулого життя, емоційною нестійкістю, непевністю в сьогоденні і майбутньому, замкнутістю у вузькому колі комунікації, обмеженістю контактів із представниками приймаючого суспільства [5, с.116].

Соціальний капітал розглядається на рівні особистості і міжособистісних відносин, на рівні групи і міжгрупових відносин, на рівні всього суспільства. А. Л. Свенцицьким упорядковані як компоненти, так і показники соціального капіталу на кожному із цих рівнів. Серед показників соціального капіталу на рівні міжособистісних відносин виділені: рівень міжособистісної довіри, міцність і якість відносин. На рівні міжгрупових відносин – групова довіра, націленість на тривале співробітництво; на рівні суспільних відносин – генералізована довіра, залучення громадян до добровільних об'єднань та асоціацій, соціальна активність [8, с.145-146].

Інтеграція як найбільш ефективна стратегія адаптація вимушених мігрантів у приймаючому суспільстві, орієнтована на «вихід» за межі свого «мікросоціуму» і більш активне залучення до широких соціальних мереж, застосовуючи їх ресурси для вирішення своїх проблем. Тобто можна припустити, що це пов'язане з більш широкою соціальною категоризацією переселенців і ототожненням себе з регіональним та суспільним виміром.

Якщо мігранти та члени приймаючої спільноти, створюють певні об'єднання, то основною умовою успішної адаптованості та безконфліктного

існування є їхня підпорядкованість спільним інтересам. Умовою формування соціального капіталу та ідентичності всього суспільства є інтеграція соціального капіталу всіх верств і груп громадянського суспільства, орієнтованих на цінності суспільства в цілому.

Соціальний капітал сприяє налагодженню соціальних зв'язків між окремими групами соціуму (наприклад, мігрантами та приймаючим населенням), тим самим призводить до формування спільної ідентичності. Соціальний капітал, як відтворення зв'язків між людьми, ґрунтується на об'єднуючих їх традиціях і звичаях. Каталізатором цього процесу і його необхідною умовою є наявність довіри між цими групами. Відповідальність та взаємодія в інтересах всього суспільства оцінюється як соціальний капітал за умов несуперечності окремих інтересів окремих груп спільним інтересам суспільства.

Література

1. Блинова О. Є. Емпіричне дослідження соціально-психологічної адаптації трудових мігрантів України в інокультурному середовищі / О. Є. Блинова // Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – Вип.16. – Ч.1. – С. 24–33.
2. Маликова Н. Р. Глобализация как фактор адаптации мигрантов / Н. Р. Маликова // Электронный научный журнал «Пензенский психологический вестник». – 2014. – №1(2). – С.114-124.
3. Нестик Т. А. Социально-психологические механизмы долгосрочной ориентации / Т. А. Нестик // Социальная и экономическая психология. – 2016. – Т. 1. № 4. – С. 16-60.
4. Свенцицкий А. Л. Социальный капитал и его формирование: социально-психологический поход / А. Л. Свенцицкий, Л. Г. Почебут, М. И. Килошенко, И. В. Кузнецова, Л. В. Марарица, Т. В. Казанцева // Вестник Санкт-Петербургского университета. – Сер. 12. – 2009. – Вып. 3. Ч. II. – С.140-149.

5. Татарко А. Н. Взаимосвязь доверия с аккультурационными установками (на примере украинцев в России и русских в Латвии) / А. Н. Татарко // Культурно-историческая психология. – 2016. – Т. 12. № 1. – С. 76–84.